

نگاهی به :

قاچاق کالاهای دخانی و اثرات مخرب آن بر سلامت جامعه

دکتر حبیب اله فصیحی

مقدمه

هر سال صدها میلیارد نخ، سیگار قاچاق در بازارهای جهانی عرضه می‌شود و تولید انواع تقلبی کالاهای دخانی نیز روندی رو به رشد دارد. تخمین زده شده که در حدود ۱۰/۷ درصد یعنی حدود ۶۰۰۰ میلیارد نخ از سیگار عرضه‌شده در بازارهای جهانی از مسیر قاچاق، تجارت می‌گردد. بسیاری بر این باورند که قاچاق کالای دخانی، وزن ترین بخش از قاچاق کالا در جهان را تشکیل می‌دهد. اثرات موضوع تجارت قاچاق بر اقتصاد ملی و سلامت جامعه روشن است. قاچاق، اعم از عرضه‌ی خارج از شبکه، یا تولید محصول با نشان تجاری تقلبی، موجب تنزل قیمت خرید محصول شده، جوانان را به مصرف بیش‌تر می‌کشاند و مصرف را افزایش می‌دهد. طبیعی است که با مصرف زیاده‌تر، سلامت جامعه و نسل جوان به خطر افتد. برآورد شده که مرگ و میر سالانه‌ی مرتبط با استعمال دخانیات از رقم ۵/۵ میلیون نفر کنونی به ۸ میلیون نفر در سال ۲۰۳۰ افزایش یابد. زبان‌های اقتصادی، بعد دیگر مسئله است. در سطح جهانی، پدیده‌ی قاچاق دخانیات، رقمی در حدود ۴۰ تا ۵۰ میلیون دلار از درآمدهای مالیاتی دولت‌ها را کاهش می‌دهد. علاوه بر این، قاچاق

به واسطه‌ی جرایم سازمان‌یافته‌ای که به شکل باندی آن را پشتیبانی و حمایت می‌کند، امنیت اجتماعی را نیز تهدید می‌نماید. کشور ما نیز از تهدیدات قاچاق کالاهای دخانی در امان نیست. متأسفانه بازار این کالا سرشار از محصولات تقلبی و قاچاق است. در هر گوشه و کناری از شهر و روستا و در هر فروشگاه، بسته‌های رنگارنگی از سیگارهای قاچاق و تقلبی را می‌توان مشاهده نمود. وقتی به سبب خودباختگی فرهنگی، یک نخ سیگار زهرآلود با نشان تجاری خارجی معروف، در لابه‌لای انگشتان بعضی جوانان، مایه‌ی مباحثات می‌گردد و جوان خودباخته با تعارف سیگار معروف، دیگری را به مصرف این کالای زیان‌آور برای روح و جسم و اقتصاد کشور، ترغیب می‌نماید، طبیعی است که بازار قاچاق و تولید تقلبی آن نیز داغ باشد و مبارزه با آن دشوار. چه بسیار سرمایه‌های ملی که در پی این پدیده بر باد می‌رود؛ چه بسیار افرادی که با استعمال دخانیات، برای گذر از سلامت خود، پل می‌زنند و البته چه بسیار سودجویان و باندهای مافیایی‌ای که از قبل قاچاق دخانیات و به قیمت دودشدن ثروت ملت‌ها و سوزاندن سرمایه و سلامت خانواده‌ها، به نان و نوا می‌رسند. اندکی تفکر کافی است تا برای

هر شخص، عمق این جریان خانمان‌سوز آشکار گردد. در این نوشتار کوشش بر این است تا ضمن نگاهی اجمالی به تولید و مصرف سیگار در کشور، گذری بر پدیده‌ی قاچاق در تولید و عرضه‌ی سیگار داشته باشیم.

برآوردهایی از حجم سیگار قاچاق در جهان مورگان استنلی^۱ برآورد کرده که مصرف سیگار در جهان در سال ۲۰۰۵ برابر ۵۵۳۹ میلیارد نخ بوده است. بر اساس گزارش آلتریا^۲ در سال ۲۰۰۶، شمارگان ۵۷۶۳ میلیارد نخ سیگار در جهان به فروش رسیده که از این میان تنها شرکت فیلیپ موریس^۳ ۱۰۱۵ میلیارد نخ در آمریکا و دیگر نقاط جهان عرضه کرده است. گفته می‌شود که ۳۵ درصد فروش جهانی سیگار به کشور چین تعلق داشته و در سال ۲۰۰۶ حدود ۲۰۲۰ میلیارد نخ سیگار در این کشور به فروش رسیده است.

برآوردهای مربوط به حجم قاچاق سیگار در جهان از دقت لازم برخوردار نیستند. مطالعاتی که توسط بازار مشترک اروپایی انجام شده برآورد کرده که در سال ۲۰۰۴، ۸ تا ۹ درصد سیگار عرضه‌شده در ۲۵ کشور اروپایی، از رهگذر قاچاق بوده است. گزارش سال ۲۰۰۵ سازمان گمرک جهانی حکایت از

امریکای شمالی با آمار ۵ میلیون پاکت سیگار قاچاق، زیان محاسبه شده برای این کشورها سالانه چیزی در حدود ۲۰ میلیارد دلار به دست می‌آید. به همین ترتیب در صورتی که زیان ناشی از یک پاکت سیگار قاچاق را در دیگر کشورها ۰/۶ تا ۱ دلار در نظر بگیریم، با احتساب ۲۵ میلیارد پاکت سیگار قاچاق، زیان سالانه‌ای در حدود ۱۵ تا ۲۵ میلیارد دلار به دست خواهد آمد. و در یک جمع بندی کلی می‌توان زیان سالانه‌ی تمامی دولت‌های جهان از قاچاق سیگار را ۳۵ تا ۴۵ میلیارد دلار دانست.

علل و اشکال مختلف قاچاق سیگار

در سطح جهانی قاچاق سیگار سه صورت مختلف دارد:

- قاچاق سیگار به شکل عمده و سازمان‌دهی شده شامل حمل و نقل، توزیع و فروش غیرقانونی، محموله‌های بزرگ سیگار و دیگر کالاهای دخانی که عموماً بدون پرداخت هرگونه عوارض و مالیات، صورت می‌گیرد. مقادیر عظیم از کالای قاچاق از این نوع، معمولاً با همدستی و تبانی با کارخانه‌های تولیدکننده و با حمایت شبکه‌های جرایم سازمان‌یافته انجام می‌پذیرد.

- بخش دیگر قاچاق، فعالیت

قاچاق چپان خرد و افرادی را شامل می‌شود که مقدار کمی از محصول را کمی به شکل قاچاق، وارد می‌کنند. این افراد در سطح محدود و صرفاً برای کسب درآمدی برای گذران زندگی خود دست به قاچاق سیگار می‌زنند. افرادی که شاید اگر شرایط جامعه آن‌ها را مجبور نمی‌کرد، هرگز دست به چنین کاری نمی‌زدند. نمونه‌ی چنین افرادی را می‌توان در کشور همسایه یعنی افغانستان جست و جو کرد که شرایط سخت اقتصادی و اجتماعی این کشور باعث شده تا تعدادی از افغان‌های مرزنشین برای تامین درآمدی به منظور گذران زندگی خود، دست به قاچاق سیگار و گسیل آن به مناطق مرزی ایران، بزنند. در گمرکات برخی کشورها ورود سیگار به میزان محدود از مالیات و عوارض کمی

وضع گردیده بود. بنابراین متفاوت بودن عوارض و مالیات بر سیگار و دشواری برآورد دقیق حجم قاچاق مانع از این می‌گردند که بتوان زیان دولت‌ها از این بابت را تخمین زد. با این حال گفته شده که متوسط زیان ناشی از یک محموله‌ی ۱۰ میلیون نخ (یا ۵۰۰ هزار پاکت)

سیگار قاچاق در اروپا، ۱/۵ میلیون یورو یا ۲ میلیون دلار می‌باشد. این متوسط زیان برای ۲۷ کشور اروپایی است. در انگلستان و ایرلند این میزان زیادتر، و در کشورهای حوزه‌ی بالتیک کم‌تر است. با در نظر گرفتن زبانی به میزان ۴ دلار برای هر پاکت سیگار قاچاق در کشورهای با درآمد بالا (مثل اروپا و

آن دارد که در شرق و مرکز اروپا حجم کالاهای دخانی توقیف‌شده به میزان قابل توجهی افزایش یافته است. در لهستان ۱۵ تا ۲۰، در آلبانی ۴۰ تا ۵۰ درصد، در روسیه و بوسنی و هرزگوین ۲۰ تا ۳۰ درصد، در مقدونیه ۳۰ تا ۳۵ درصد، در ازبکستان و برزیل ۳۰ درصد، در آرژانتین

۱۵ تا ۲۰ درصد، در کلمبیا ۱۴ درصد، در پاکستان ۱۷ درصد، در ایران بیش از ۲۵ درصد، در کانادا و ویتنام ۱۰ درصد، در مالزی ۲۱ درصد، در هند ۱۴ درصد و بالاخره در افریقای جنوبی ۲۰ درصد سیگار، از مسیر قاچاق عرضه می‌گردد. در چین ۹۹ درصد از سیگارهای وارداتی، قاچاق هستند.^۴ این کشور را بزرگ‌ترین تولیدکننده‌ی سیگار تقلبی دانسته‌اند.

شرکت انحصاری دخانیات چین در آمار اعلام نموده که در سال ۲۰۰۶، ۹/۰۷ میلیارد نخ سیگار تقلبی در این کشور توقیف شده و حجم تولید تقلبی، ۹۰ میلیارد نخ تخمین زده شده است.

در تازه‌ترین آمارها، حجم سیگار قاچاق در مناطق مختلف جهان به این شرح بوده است:^۵ در امریکای شمالی ۵ درصد معادل ۲۱ میلیارد نخ، در امریکای لاتین ۲۰ درصد معادل ۵۹ میلیارد نخ، در اروپا ۹ درصد معادل ۷۸ میلیارد نخ، در کشورهای به‌وجود آمده از تجزیه فروپاشی شوروی سابق ۲۰ درصد معادل ۱۰۰ میلیارد نخ، در افریقا و خاورمیانه ۱۵ درصد معادل ۶۴ میلیارد نخ و در آسیا ۹ درصد معادل ۲۷۵ میلیارد نخ.

زبانی که دولت‌ها از ناحیه‌ی قاچاق سیگار متحمل می‌شوند، متفاوت است. برای مثال در سال ۲۰۰۷، برای هر بسته سیگار مالبرو در چین و برزیل مالیات و عوارضی حدود ۰/۸۵ دلار، در ترکیه ۲/۳۰ دلار و در انگلستان ۸ دلار،

نسبت به محموله‌های بزرگ برخوردار است. این موضوع زمینه را برای ترخیص محموله‌های کوچک و استفاده از مزیت یاد شده فراهم می‌کند.

• شکل سوم، تولید غیر قانونی کالا را شامل شده و تولیداتی را در بر می‌گیرد که از علامت تجاری شرکت معروفی برای محصولات خود استفاده کرده‌اند و یا آن‌هایی را در بر می‌گیرد که با نادیده گرفتن ضوابط و مقرراتی چون انحصار، به تولید مبادرت نموده یا فاقد پروانه‌ی تولید هستند.

تخمین زده می‌شود که حدود ۷۰ درصد قاچاق سیگار به شکل عمده و سازمان‌دهی شده، انجام می‌شود. سیگار با توجه به اندازه و وزن آن در مقایسه با دیگر کالاها، گران‌تر است و از این رو محموله‌های کوچکی از آن نیز سود سرشاری را عاید قاچاقچی می‌سازد. برای مثال یک پاکت معمول سیگار حدود ۳۰ گرم وزن دارد و قیمت خرده فروشی آن از ۳/۱۶ یورو در ایالات متحده تا ۸/۶۳ یورو در نروژ متفاوت است. در حالی که قیمت سیگار عرضه‌شده از مسیر قاچاق بسیار پایین‌تر از این می‌باشد. جعل نشان‌های تجاری معروف، راحت صورت می‌گیرد و قاچاقچی می‌تواند محصول اصل را نیز به طور مستقیم از کارخانه و پیش از اعمال عوارض و مالیات بر آن، تحویل بگیرد. قاچاقچیان می‌توانند محصول را از کشوری که قیمت کالا در آن پایین‌تر است خریداری کنند و از راه عرضه‌ی آن از مسیر قاچاق به کشوری که قیمت بالاتر است، به سود سرشار برسند. تفاوت بالای قیمت همان طور که گفته شد چنین امکانی برای آنان فراهم می‌آورد. برای مثال، قیمت متوسط یک پاکت سیگار در چند کشور این گونه است: اوکراین ۰/۴۴ دلار، روسیه ۰/۶۸ دلار، هند ۰/۷۸ دلار، چین ۰/۸۴ دلار، برزیل ۱/۵۸ دلار، اروگوئه ۱/۹۲ دلار، رومانی ۲/۰۶ دلار، ژاپن ۲/۵۸ دلار، ایالات متحده ۴/۱ دلار، کانادا ۶/۳۴ دلار، سنگاپور ۶/۸۸ دلار و انگلستان ۸/۲۴ دلار. روشن است که تفاوت قیمت حتی به ۲۰ برابر نیز می‌رسد و از این رو با توجه به وزن و حجم نسبی کم کالا، تجارت قاچاق آن در هر شرایطی بسیار سودآور است.

قابلیت سود بالا تنها دلیل قاچاق

سیگار نیست. چنان‌که کشورهای که بالاترین عوارض گمرکی را وضع نموده‌اند، الزاما بالاترین حجم قاچاق را ندارند. مثلا در تایلند عوارض بر سیگار از تمامی کشورهای آن منطقه زیاده‌تر است اما قاچاق در آن از بقیه پایین‌تر می‌باشد؛ زیرا تایلندی‌ها سیگارهای ارزان‌قیمت داخلی را بر سیگارهای معروف وارداتی

ترجیح می‌دهند. از عوامل کلیدی تعیین‌کننده‌ی دیگر می‌توان به: مسیرهای قاچاق و بازارهای سیاه برای کالاهای دیگر؛ وجود جرایم سازمان‌یافته، سیاست‌های دولت‌ها در زمینه‌ی مبارزه با قاچاق؛ فساد اداری؛ و راهبرد تجاری اتخاذ شده از سوی شرکت‌های بزرگ تولیدکننده‌ی سیگار در برابر کشورهای

جدول (۱) - بزرگ‌ترین بازارهای تجارت غیر قانونی سیگار (سال ۲۰۰۶)

بازار	سیگار قاچاق (میلیون پاکت)	بازار	سهم سیگار قاچاق از کل سیگار عرضه شده (درصد)
روسیه	۷۶۰۹۲	آلبانی	۴۵
چین	۶۸۹۵۰	بوسنی و هرزگوین	۴۰
برزیل	۳۷۹۶۶	هنگ کنگ	۳۹/۱
هند	۲۰۹۰۵/۵	برزیل	۳۸
ایالات متحده	۱۹۴۶۵/۳	یونان	۳۷
انگلستان	۱۸۶۷۲	انگلستان	۳۶/۶
فیلیپین	۱۸۵۱۹/۸	مقدونیه	۳۳
آلمان	۱۵۵۵۵/۳	ازبکستان	۳۰
ترکیه	۱۵۳۸۰/۱	ایران	۲۵
اندونزی	۱۳۰۶۳/۸	عربستان سعودی	۲۲/۶
یونان	۱۲۴۴۷	مراکش	۲۲/۴
لهستان	۱۱۷۳۵/۳	جمهوری چک	۲۱/۳
ویتنام	۱۱۰۰۰	نروژ	۲۰/۴
فرانسه	۶۹۱۵/۷	مالزی	۲۰
کانادا	۵۰۹۶	روسیه	۲۰
آرژانتین	۵۰۱۲/۵	اتریش	۱۹/۹
جمهوری چک	۵۰۰۰	سنگاپور	۱۹/۸
رومانی	۴۷۶۱	فیلیپین	۱۹/۴
ژاپن	۴۶۳۵/۴	آرژانتین	۱۸
عربستان سعودی	۳۹۸۸	فنلاند	۱۷/۶
مالزی	۳۴۳۵/۳	ونزوئلا	۱۷/۶
آفریقای جنوبی	۳۳۷۵	هلند	۱۷/۴
مراکش	۳۰۰۰	پاکستان	۱۷
اتریش	۲۷۰۰	آفریقای جنوبی	۱۵/۴

منبع: Euromonitor International

هدایت و نظارت می‌نمایند. البته عاملان شرکت‌های دخانیات علی‌القاعده دست داشتن خود در این کار را تکذیب و انکار می‌نمایند. دلایل بسیاری بر انگیزه‌ی مشارکت شرکت‌های بزرگ دخانی در کار قاچاق ذکر شده است؛ از جمله این که قاچاق سیگار به این شرکت‌ها کمک می‌کند تا فروش خود را بالا برده و به آن دسته بازارهای جهانی‌ای که از مسیر قانونی نمی‌توانسته‌اند وارد شوند، دست یابند و به این ترتیب سهم خود را در رقابت با رقیبان فزونی بخشند و با پایین جلوه دادن قیمت تولیدات خود، برنده‌ی تولید یا واردات محصول در کشورهای دیگر باشند. برای مثال پس از فروپاشی شوروی، شرکت‌های بین‌المللی دخانیات به دنبال دست‌یابی به بازارهای نوظهور کشورهای تازه‌استقلال یافته بودند؛ برای تولید نشان‌های تجاری جعلی این شرکت‌ها، از این رو تباری کردند. یا برای شرکت BAT^۸، نفوذ در بازارهای چین از طریق هنگ‌کنگ، کلید آینده تلقی می‌گردد؛ برای نمونه، در حالی که اطلاعات آماری دولت چین بیانگر ۱۰/۵ میلیارد نخ کل واردات سیگار در این کشور است، شرکت یاد شده اعلام داشته که ۲۰/۳ میلیارد نخ سیگار به چین صادر کرده است. بدیهی است چنان‌چه حتی فرض شود که تمامی واردات چین را این شرکت فراهم کرده است، باز تفاوت دو رقم نشانگر حدود ۱۰ میلیارد نخ سیگار قاچاق می‌باشد. در نیمه‌ی نخست سال گذشته‌ی میلادی، نزدیک به ۲/۴ میلیارد نخ سیگار تقلبی در این کشور توقیف شده است. اداره‌ی انحصاری تنباکوی چین در گزارشی در این زمینه اعلام کرد که در نیمه‌ی نخست سال گذشته‌ی میلادی (۲۰۰۹)، در مجموع به ۱۶ میلیون سیگارهای تقلبی و جعلی در چین یورش برده شده و ۳۰۷۰ نفر نیز در این ارتباط دستگیر شدند. در مجموع در شش ماهه‌ی نخست سال قبل، حدود ۱۵۰۰ نشان تجاری جعلی سیگار در چین کشف شد. پیش‌بینی می‌شود ارزش کل محموله‌های کشف شده از سیگارهای تقلبی به بیش از ۷ میلیارد دلار برسد. بخشی از این سیگارهای تقلبی کشف شده مربوط به سیگارهای قاچاق شده به چین بوده‌اند.

مصرف دخانیات به هر میزان و از هر نوعی از آن، اعم از این که به روش قانونی یا غیرقانونی تولید شده یا به کشور وارد شده باشد، یا با نشان تجاری اصلی و یا تقلبی عرضه شود، پدیده‌ای زیان‌آور برای سلامت جامعه و اقتصاد خانواده‌هاست

از راه غیر قانونی در جرگه‌ی تجارت قرار گرفته‌اند. جدول (۱) ۲۴ کشور از بزرگ‌ترین بازارهای تجارت غیرقانونی سیگار و ۲۴ کشور منتخب که نسبت بالایی از تجارت سیگار در آن‌ها از مسیر غیرقانونی صورت می‌گیرد، را نشان می‌دهد.

تجارت غیر قانونی سیگار، از راه جرایم سازمان‌یافته و تبهکاری؛ تامین مالی گروه‌های ترور و یا زمینه‌سازی ایجاد فساد در نظام اداری کشورها؛ نظم و قانون را در سطح جهان تهدید می‌نماید. برای مثال در منطقه‌ی بالکان خشونت و قتل در ارتباط با قاچاق سیگار افزایش چشم‌گیری داشته است. افسران وظیفه‌شناس، سیاست‌مداران و حتی روزنامه‌نگارانی که به چاپ مطلب در این باره اقدام کرده‌اند، از جمله قربانیان بوده‌اند. امکان سود بالا، گروه‌های سازمان‌یافته‌ی جرم را به عرصه‌ی قاچاق سیگار کشانده است. برخی قاچاقچیان با گروه‌های تروریست زد و بند دارند. برای مثال امروزه دست گروه‌هایی مثل القاعده و پ.ک.ک در قاچاق سیگار رو شده است. قاچاق سیگار و تنباکو توسط گروه‌های تروریستی به ویژه طالبان طی چند سال گذشته حدود ۴۰ میلیارد دلار به بودجه پاکستان لطمه زده است. به گفته‌ی محققان، بیش از نیمی از گروه‌های تروریست برای تامین منابع مالی خود به قاچاق تنباکو و سیگار و درآمد حاصل از این کار وابسته هستند.

کاملاً واضح است که شرکت‌های بزرگ دخانیات در کار قاچاق این کالا مشارکت دارند. پاره‌ای دعاوی دادگاهی حکایت از آن دارند که این شرکت‌ها در کنار زمینه‌سازی و حمایت از جعل نشان‌های تجاری خود، فعالیت واسطه‌ها را در مسیرهای قاچاق سیگارهای خود

خاص، اشاره کرد.

سیگار برای گذر از مسیر قانونی به سمت بازار سیاه، ممکن است یک مسیر قاچاق هزاران کیلومتر مسافت را بپیماید. یکی از شاهراه‌های قاچاق، مسیر آمریکا - ایتالیاست بدین صورت که سیگارهای دارای نشان‌های تجاری آمریکایی برای گذر به ایتالیا، با محموله‌های کانتینری صادرشده به آنتورپ بلژیک برای ترانزیت آن به کشور دیگر، به حرکت در می‌آید. در گام بعد سیگارها به سرعت صادرشده و مجدداً از طرق مختلف وارد می‌گردند. پس از آن محموله‌ها از یک مسیر غیرقانونی به شهرهایی که از نظر سهل بودن بازرسی‌ها معروف هستند (مثل بار^۹ یا زلنیکا^{۱۰} در مونته‌نگرو)، انتقال می‌یابند. سرانجام قایق‌های تندرو با استفاده از تاریکی شب محموله‌ها را با گذراندن از دریای آدریاتیک به ایتالیا می‌رسانند تا در گوشه و کنار خیابان‌های ناپل و باری به فروش برسند.

• تولید سیگار با نشان‌های تجاری جعلی، نوع دیگری از فعالیت‌های غیرقانونی مربوط به سیگار را تشکیل می‌دهد که در این سال‌ها به موازات رشد فناوری بسیار آسان شده است. بر اساس برآوردهای صورت گرفته، ۱۵ درصد از تجارت غیرقانونی سیگار به این مورد اختصاص دارد. در اروپا به موازات کاهش تولید سیگار با نشان‌های اصلی، تولید تقلبی از این شکل گسترش یافته است. این امر هر سال حدود ۶ میلیارد یورو به دولت‌های اروپایی زیان می‌رساند. ۶۵ درصد سیگارهای توقیف شده در اروپا از این نوع‌اند. برای مثال یک نمونه از این عمل به این شکل صورت می‌گیرد که در نواحی روستایی چین، جعل کنندگان چینی به شکل زیرزمینی فعالیت می‌کنند. عدم تمرکز این گونه فعالیت‌ها به جابه‌جا کنندگان امکان می‌دهد تا کار را دور از چشم کنترل‌کنندگان دنبال کنند. در جایی سیگار تولید می‌شود؛ در جای دیگری سیگارهای تولید شده در پاکت قرار داده می‌شوند؛ و در جای سوم سیگارها بسته‌بندی می‌گردند تا بالاخره در جریان حمل دریایی قرار گرفته و مسیری طولانی را حتی تا جاهایی مثل لس‌آنجلس طی کنند. در امارات عربی متحده، رومانی، روسیه، کره‌ی شمالی، اروگوئه، پاراگوئه و ایران نیز در کنار چین، فعالیت گسترده‌ای از این نوع انجام می‌گیرد.

روسیه، برزیل و چین مهم‌ترین مصرف‌کنندگان سیگارهایی هستند که به

جدول (۲) وضعیت عرضه‌ی سیگار در ایران (۱۳۸۰-۱۳۸۷) واحد: میلیارد نخ

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
تولید سیگارهای ملی	۱۳/۱	۱۱/۵	۸/۸	۱۱/۶	۱۲/۰	۱۱/۸	۱۵/۶	۲۰/۸
تولید داخلی سیگارهای مشارکتی	۰/۲	۱/۸	۵/۰	۹/۶	۱۱/۷	۱۲/۸۵	۱۱/۷	۱۰/۲
جمع تولید در کشور	۱۳/۴	۱۳/۳	۱۳/۸	۲۱/۲	۲۳/۷	۲۴/۶	۲۷/۳	۳۱/۰
واردات رسمی	۰/۶	۱۱/۴	۲۲/۵	۲۱/۴	۲۲/۱	۲۶/۷۹	۲۳/۴	۲۲/۴
برآورد مصرف کشور	۵۱/۸	۵۳	۵۴/۲	۵۵/۴	۵۶/۶	۵۷/۸	۵۹	۶۰/۲
کشفیات قاچاق سیگار	۱/۱	۱	۰/۵	۰/۵	۰/۳	۳/۸	۰/۳	۰/۲
				(۱/۳)	(۰/۳۶۶)	(۰/۲۵۱)	(۰/۳۹)	(۰/۳۰۸)

ماخذ: اداره کل آمار و اطلاعات ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز به نقل از شرکت دخانیات ایران (ارقام داخل پرانتز به نقل از ناچا).

حدود ۱۲ میلیون سیگاری در ایران وجود دارد و سرانه‌ی مصرف سیگار نیز در ایران حدود ۵/۵ نخ است. ارزش بازار دخانیات ایران به بیش از ۳ هزار میلیارد تومان می‌رسد و همین امر جاذبه‌های زیادی را برای شرکت‌های دخانی ایجاد کرده است تا به هر قیمتی که شده وارد بازار دخانیات ایران شوند. بنابراین در کشور ما نیز بخش بزرگی از سیگار مصرفی از مسیر قاچاق تولید و توزیع می‌گردد. در این زمینه هر چند آمارهای دقیقی در این مورد وجود ندارد اما به برخی برآوردها اشاره می‌شود.

بر اساس یک برآورد میدانی که در سال ۱۳۸۴ به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای در استان‌ها انجام گرفته و در آن، به بررسی وضعیت مصرف سیگار در افراد گروه سنی ۱۵ تا ۶۴ سال با یک نمونه‌ی ۸۴۷۰۶

واقع این شرکت‌ها بخش قابل توجهی از بازار مصرف کشور را در اختیار دارند. گفتنی است شرکت‌های BAT، JTI و فیلیپ موریس جزو بزرگ‌ترین کمپانی‌های تولید سیگار هستند که بیش‌تر بازار مصرف سیگار جهان را در دست دارند. این شرکت‌ها برای ورود محصولات دخانی خود به بازار مصرف ایران، ملزم به رعایت استانداردهای اعلام شده توسط شرکت دخانیات و نصب هولوگرام می‌باشند.

در کشور ما نیز هم‌اکنون قاچاق سیگار به یکی از معضلات اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی تبدیل شده است؛ هرچند شرکت دخانیات ایران در چند سال اخیر تلاش کرده تا با افزایش تولید داخلی و هم‌چنین تولید مشارکتی، حجم قاچاق سیگار به کشور را کاهش دهد. به گفته‌ی مدیرعامل شرکت دخانیات، هم‌اکنون

وضعیت بازار سیگار در ایران

برآورد مصرف سیگار در بازار، چندان شفاف نمی‌باشد. این امر از آن‌جا ناشی می‌شود که سیگار کشیدن یک ناهنجاری اجتماعی است؛ در نتیجه مصرف‌کنندگان تمایل چندانی به بیان مصرف واقعی خود ندارند؛ بنابراین آمار دقیقی از آن‌ها در اختیار نمی‌باشد. این موضوع به تنهایی باعث نوعی ابهام در وضعیت بازار این محصولات می‌شود؛ چراکه هر چند عرضه‌ی داخلی و قانونی سیگار توسط شرکت دخانیات به شکل انحصاری صورت می‌گیرد و اطلاعات مربوط به تولید، واردات، صادرات، موجودی انبارها و فروش به صورت متمرکز در اختیار این شرکت قرار دارد، اما نبود اطلاعات دقیق در خصوص میزان مصرف و واردات غیر قانونی، وضعیت بازار این محصول را با نوعی ابهام روبه‌رو نموده است. در جدول (۲) آمارهایی در مورد تولید و مصرف سیگار در کشور بر اساس برآوردها و آمارهای رسمی شرکت دخانیات ایران ارائه گردیده است.

شایان ذکر است که واردات رسمی سیگار که بر اساس الزامات فنی شرکت دخانیات ایران انجام می‌شود شامل سیگارهای شرکت BAT (تولیدکننده‌ی سیگارهای کنت و مونتانا)، شرکت JTI (عرضه‌کننده‌ی سیگارهای مگنا و وینستون)، شرکت دخانیات کره (تولیدکننده‌ی سیگارهای پین، سیما و...) و شرکت امپریال (تولیدکننده‌ی سیگارهای داویدوف، بهمن، سوئسی) می‌باشد. در

جدول (۲) نتایج مطالعه‌ی میدانی در سال ۱۳۸۴

سال	جمعیت کشور (میلیون نفر)	جمعیت سیگاری (میلیون نفر)	مصرف سالانه (میلیارد نخ)	قاچاق سالانه (میلیارد نخ)
۱۳۸۳	۶۸/۳	۱۱/۹	۶۳/۸	۲۱/۲
۱۳۸۴	۶۹/۴	۱۲/۱	۶۴/۹	۱۹/۱
۱۳۸۵	۷۰/۵	۱۲/۳	۶۶	۱۴/۶
۱۳۸۶	۷۱/۵	۱۲/۴	۶۶/۵	۱۵/۸
۱۳۸۷	۷۲/۶	۱۲/۶	۶۷/۶	۲۴/۲
۱۳۸۸	۷۳/۷	۱۲/۸	۶۸/۶	

جدول (۴) برآورد حجم قاچاق سیگار با استفاده از روش مصرف ظاهری (۱۳۸۰-۱۳۸۷) واحد: میلیارد نخ

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
تولید	۱۳/۳	۱۳/۵	۱۴	۲۱/۲	۲۳/۷	۲۴/۵	۲۷/۳	۳۱
واردات	۰/۵	۱۲	۲۲/۵	۲۱	۲۲	۲۶/۷	۲۳	۲۲/۴
صادرات	۰/۵	۰/۰۰۴	۰/۴۴	۰/۳۲	۰/۰۵	۰	۰/۰۰۱	۰/۲
مصرف	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۰	۵۷/۸	۵۹	۶۰/۲
حجم قاچاق سیگار	۳۵/۲۵	۲۴/۵	۱۴/۹۴	۱۰/۱۲	۴/۳۵	۶/۶	۸/۷	۷

خواهد داد. اتخاذ سیاست‌های تجاری خلاف آن چه ذکر شد نیز، موجب کاهش قیمت و در نتیجه مصرف بیش تر دخانیات خواهد گردید که زیان آن بر سلامت جامعه نیز به توضیح ندارد.

مصرف دخانیات به هر میزان و از هر نوعی از آن، اعم از این که به روش قانونی یا غیرقانونی تولید شده یا به کشور وارد شده باشد، یا با نشان تجاری اصلی و یا تقلبی عرضه شود، پدیده‌ای زیان‌آور برای سلامت جامعه و اقتصاد خانواده‌هاست؛ از این رو باید بیش از هر چیز، اهتمام جامعه بر پرهیز دادن مردم به ویژه جوانان از مصرف آن باشد. این که چه انگیزه و نیازی، مصرف کننده را با وجود آگاهی بر زیان‌های سیگار به سمت مصرف آن سوق می‌دهد درخور مطالعات بیش تر است که بی گمان نتایج این مطالعات خواهد توانست راهکارهای اجرایی قوی و کارساز، همچنین برنامه‌های پیش‌گیرانه‌ی موثر و کارآمدی را فراروی اجتماع قرار دهد.

بی‌نوشت:

1- Morgan Stanley, What is changed in Industry View : Tobacco January 30 , 2007 p18

2- Alteria

3- Philip Morris

4- FCA: How big was the global illicit tobacco trade ?

5- Report of the European Anti-Fraud Office , period 1 July 2004, Brussels <2006

6- Bar

7- Zelenika

8- British American Tobacco

۹ - مجرای سمراد و دیگران "مصرف سیگار در جمعیت ۶۴-۱۵ ساله‌ی ایران، سال ۱۳۸۴" مجله‌ی تخصصی اپیدمیولوژی ایران، دوره‌ی ۳، شماره‌ی ۱ و ۲، ص ۱ تا ۹، ۱۳۸۶

بر روی سیگارهای تقلبی است. حجم زیادی از سیگارهای قاچاق شده به کشور مربوط به محموله‌های ترانزیتی است که از کشور خارج نمی‌شوند. مدیر عامل شرکت دخانیات، نوسانات نرخ ارز در مرزهای کشور را موجب آن می‌داند که قاچاق سیگار سود زیادی داشته باشد. در همین حال قاچاقچیان نیز با فریب‌کاری و تبلیغات ادعا کرده‌اند که: شرکت دخانیات به دلیل نامرغوب بودن محصول‌های تولیدی خود، اقدام به نصب برچسب‌های بهداشتی روی آن‌ها کرده است و محصول‌های قاچاق که دارای برچسب نیستند، سالم هستند. این تبلیغات منفی نیز در افزایش قاچاق سیگار به کشور موثر بوده است. مسئول یاد شده ادعا دارد که شرکت فیلیپ موریس ۳/۴ درصد از بازار داخلی ایران را با سیگار قاچاق پر کرده است.

عوامل دیگر قاچاق سیگار در ایران همانند کشورهای دیگر است که از آن میان به تعرفه بر تولید و واردات باید اشاره نمود. تعرفه و مالیات بالا، راهکاری در کاهش مصرف این محصول زیان‌آور است؛ در حالی که اختلاف سطح قیمت ایجاد شده میان محصول تولید داخل یا وارد شده به طریق قانونی با واردات قاچاق وقتی قاچاق با تقلب و جعل نشان‌های تجاری نیز همراه شود، سودآوری قاچاق را افزایش داده و زمینه را برای قاچاق بیش تر فراهم می‌سازد. این امر موضوع پیش‌گیری و مبارزه با قاچاق سیگار را بسیار پیچیده می‌سازد. در صورتی که تعرفه بر واردات و نیز مالیات بر تولید افزایش یابد، سیگار تولید داخل یا سیگار با نشان تجاری اصل که با گذراندن تشریفات و عوارض قانونی وارد کشور گردیده، قیمتی به مراتب بالاتر از نوع جعلی و قاچاق آن خواهد داشت و بنابر این مصرف را به سمت قاچاق سوق

نفری پرداخته است، ۹ درصد سیگاری‌ها از کل جمعیت ۱۷/۴ درصد و متوسط مصرف روزانه‌ی هر فرد، معادل ۱۴/۶۹ نخ سیگار به دست آمده است. نتایج این مطالعه‌ی میدانی و برآورد میزان قاچاق سیگار بر اساس آن به شرح جدول (۳) می‌باشد: یکی دیگر از روش‌های برآورد قاچاق سیگار، روش مصرف ظاهری است. در این روش، حجم قاچاق از کسر کردن میزان عرضه‌ی قانونی سیگار از مصرف واقعی آن به دست می‌آید. در مطالعه‌ای که بر مبنای این روش توسط ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز صورت گرفته، حجم قاچاق سیگار به شرح جدول (۴) بوده است.

گفتنی است در این مطالعه، آمارهای تولید، مصرف و واردات سیگار بر مبنای مصاحبه‌ی مدیران شرکت دخانیات در سال‌های مختلف از پایگاه‌های خبری گوناگون و روزنامه‌ها به دست آمده است. و آمار صادرات سیگار از سیستم TIS سازمان توسعه‌ی تجارت ایران (بر مبنای آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران) به واحد کیلوگرم برداشته شده و با معیار هر یک کیلوگرم سیگار معادل ۸۵۰ نخ، به واحد نخ تبدیل شده است.

روش مصرف ظاهری نشان می‌دهد که برآورد صحیح میزان مصرف سیگار در تخمین دقیق تر حجم قاچاق، نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای دارد و این امر لزوم دستیابی به یک میزان دقیق از مصرف سیگار را مشخص می‌سازد.

هم‌اکنون سه نوع سیگار قاچاق از نظر درجه‌بندی در بازار داخلی وجود دارد که یک نوع آن بدون هولوگرام و بغل‌نویس فارسی و درجه‌ی ۲ است. نوع دوم با هولوگرام جعلی و بغل‌نویس فارسی، و نوع سوم نیز الصاق هولوگرام‌های اصل